

La llengua que sentim

Una aproximació a l'obra lingüística de Joan Baptista Xuriguera en el centenari del seu naixement

M. DEL ROSER TRILLA I PRUJÀ

Joan Baptista Xuriguera, a l'edat de seixanta anys, davant l'Arc de Triomf de Barcelona

Qui no ha consultat alguna vegada aquest meravellós, de tan senzill i útil com és, llibre titulat *Els verbs catalans conjugats*, de J.B. Xuriguera? Per això és d'estricta justícia evocar, enguany que es compleix el primer centenari del seu naixement, la figura d'aquest escriptor, l'obra literària i lingüística del qual va molt més enllà d'aquest llibret. Joan Baptista Xuriguera (Menàrguens, 1908 – Barcelona, 1987), potser precisament perquè era un escriptor de debò, va sentir una veritable passió per la seva llengua.

Escrivim en la llengua que pensem i sentim; en la nostra, naturalment. No sabríem fer-ho d'una altra manera¹.

La llengua de J.B. Xuriguera és la catalana, una llengua que ha resistit els avatars de la història i que gaudeix d'unes qualitats que no posseeix, però, en exclusiva: les comparteix amb

Josep Camps, Albert Jané i Pau Xuriguera, en la sala d'actes Prat de la Ribba de l'Institut d'Estudis Catalans, amb motiu de la celebració del Centenari del Naixement de Joan Baptista i Xuriguera

totes les llengües maternes. En l'article esmentat anteriorment assenyalava:

Una llengua és l'herència que un poble ha rebut del passat, és l'ànima d'una comunitat que imposa la moral de la seva presència. I la col·lectivitat es manifesta a través d'ella i sent el deure de transmetre-la a generacions futures, com els béns d'una família que veiem passar de pares a fills. [...] L'amor a la família, a la llengua, al poble, a la història i a la cultura propis, és instintiu, innat, perdurable i humà.

Home de mentalitat oberta, moderna, lliure d'uns prejudicis lamentablement encara vigents en alguns sectors avui en dia, Xuriguera coneix de prop altres cultures, com la castellana i la francesa, i defensa el plurilingüisme i la igualtat de totes les llengües, com queda ben palès en l'article esmentat:

L'ús de la nostra llengua ens porta un plaer sempre nou, que no té res a veure amb l'extensió geogràfica de les altres llengües ni amb la intensitat amb què brollen d'altres dolls. L'aigua de la nostra font és pura i cristal·lina i apaga

sobrerament la nostra set. Sabem que hi ha en el món altres llengües més difoses, però sabem també que n'hi ha moltes que són més reduïdes i esquifides que la nostra. En el pitjor dels casos podríem dir, com Musset: *Mon verre est petit mais je bois dans mon verre.* [...] Com més s'han endinsat en altres llengües més han estimat la pròpia, i l'han coneguda més profundament a través del contacte amb les altres. Unànimo els donà la raó quan escriví: *No conoce ni su propia lengua quien sólo ella conoce.*

I com que la llengua de Xuriguera és la catalana, la respecta i l'estima de tot cor. A més, la seva vida abraça pràcticament totes les dècades del segle XX, el segle que ell va qualificar com a "segle de la llengua catalana". Va néixer poc temps després de la celebració del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i de la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans (1907) i va viure la tasca de normativització duta a terme per Pompeu Fabra, a qui admirava profundament.

1. J.B. Xuriguera, "La llengua", *Xaloc*, Mèxic, maig-juny 1969, pp. 82-83.

L'obra del mestre Fabra és meravellosa i miraculosa. Ell és l'artífex de la nostra llengua, el qui la tragué del caos i l'ordenà. A ell li cap l'honor d'haver-nos deixat un llenguatge científic, madur i apte, que aconseguí d'establir la unitat gramatical a la nostra terra i ens permet de parlar i escriure una llengua correcta, normal i vigorosa².

El nom de Fabra el fa sempre precedir de l'epítet de *mestre*. Ara bé, la seva admiració no li impedeix d'establir-hi correspondència arran d'uns mots lleidatans que troba a faltar en el *Diccionari general*. Per aquest motiu, la tardor de 1945, Pompeu Fabra el va a visitar en el seu exili de Montauban, per tal de conèixer-lo personalment. Aquesta visita va ser per a Xuriguera "un dels motius més autèntics de sincera satisfacció que hem conegut durant la nostra vida"³.

Li sap greu que la feina del Mestre no hagi tingut la continuïtat esperada i reclama el nou diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. Lamenta la llarga llista d'addicions, supressions i modificacions que s'afegeixen al Diccionari Fabra a partir de la quarta edició (1966) i s'engresca amb l'anunci que fa el llavors president del IEC, Joan Ainaud de Lasarte, de la confecció del diccionari oficial, que, tanmateix, ell no arribaria a veure mai, ja que es va publicar l'any 1995.

... a ell cabrà sempre l'honor i la glòria d'haver contribuït com ningú més al redreçament de la llengua catalana, perquè certament fou ell qui la tragué del caos de la decadència i la convertí miraculosament en un instrument d'expressió normal, perfectament adaptat a la vida moderna. [...] El mestre Pompeu Fabra adverteix que el seu diccionari no era de l'Institut, en una nova demostració del seu caràcter prudent i respectuós [...]. El diccionari Fabra ha aconplegut molt dignament el seu paper. Al cap de tants anys d'un ús continu i insistent, és natural que necessiti d'ésser arrebossat. Al mestre Pompeu Fabra li cap la glòria. Ell va fer la seva feina, la primera de totes. Els altres havien de fer, després, l'altra⁴.

I ell es disposarà a fer la seva. El seu diccionari és absolutament fidel al de Fabra⁵. I no s'està de dir-ho, ni en el seu quadern ni en la publicitat que es féu de l'obra: "Conté tots els mots que es troben en el *Diccionari general* de Pompeu Fabra". Tot i que hi féu alguns canvis, aquests "no modifiquen l'obra meravellosa feta pel Mestre".

En els darrers anys de la seva vida, J.B. Xuriguera tindrà l'oportunitat de veure la normalització de la llengua catalana, esdevinguda en la democràcia. En un article publicat en el diari *Tele/Exprés* l'any 1980, quan treballava d'assessor lingüístic al Departament de Correcció i Revisió de Textos de l'Ajuntament de Barcelona, Xuriguera surt al pas de les acusacions de negligència catalanitzadora aparegudes en aquell temps en els diaris barcelonins i defensa la tasca duta a terme pels consistoris, pel que fa a la catalanització de rètols, cartes, escrits oficials, etc. Algú que no conegués Xuriguera podria pensar que ho feia per reivindicar el seu lloc de treball, però és evident el seu entusiasme davant una normalitat lingüística que, molt probablement, no devia pensar que viuria mai.

Més tard, però, la joia dona pas a la decepció quan constata que, en la seva

opinió, es fa un mal ús de la llengua. L'accés del català als mitjans de comunicació orals porta a la utilització no solament de la varietat estàndard de la llengua, sinó també de registres col·loquials i vulgars. Paradoxalment, aquest avenç en els usos del català inquieta Xuriguera, que en denuncia tant les incorreccions com els vulgarismes. El terme *impuresa* es refereix a ambdós aspectes. Xuriguera no es pot estar de plànyer aquesta situació, sobretot perquè és plenament conscient de l'esforç que s'ha fet durant generacions per eliminar de la llengua catalana les expressions no genuïnes:

Tinguem cura de la nostra llengua. No anem de pressa a destruir-la. És com un tresor que cobreix el nostre esperit. Amb raó es diu que la llengua és l'ànima del poble. [...] Si volem que Catalunya sigui neta, hem de mantenir neta també la nostra llengua. Aquesta podria ser la nostra divisa⁶.

La preocupació per la situació lingüística del moment era poc compartida pels seus contemporanis, especialment els de les noves generacions, com segurament ho prova el fet que l'article "Salvem la llengua" va ser enviat al diari *Avui* però no el van publicar.

L'obra lingüística de J.B. Xuriguera

La tasca lingüística de Joan Baptista Xuriguera es concreta en tres obres en català: *Els verbs catalans conjugats* (1972), *Nou diccionari de la llengua catalana* (1975) i *Diccionari terminològic de l'administració municipal* (1980); una en castellà: *Los verbos conjugados* (1983), i una altra en francès: *Dictionnaire pratique catalan-français*. Aquesta darrera obra, lliurada a l'editorial Arimany per encàrrec seu cap al 1968, no es va arribar a editar mai.

Potser per la seva condició de professor⁷, l'objectiu general que Xuriguera persegueix en els seus manuals és clarament didàctic. Així, *útil, fàcil, manejable, clar...* són alguns dels adjectius que més es repeteixen en caracteritzar les seves obres lingüístiques. Per

2. J.B. Xuriguera, «Com vaig escriure el *Nou diccionari de la llengua catalana*», *Xaloc*, núm. 90, Mèxic, juliol-agost 1977, pp. 68-70.
 3. J.B. Xuriguera, "Pompeu Fabra i Montauban", *Tele/Estel*, núm. 99, 31 de maig 1968, pp. 28-29.
 4. J.B. Xuriguera, "El diccionari Fabra", *Avui*, 11 de febrer de 1979.
 5. Joan Solà dirà que "és estrictament, àdhuc servilment, fidel al Fabra", en l'article "Test a quatre diccionaris", *Diari de Barcelona*, 17 de febrer de 1976.
 6. J.B. Xuriguera, "Salvem la llengua", *El Llamp*, núm. 6, 24 de maig de 1984, p. 3.
 7. Va ser professor de l'Acadèmia Künhel de Mollerussa primer (1949) i de Barcelona després (1952), de la qual arribà a ser director.

altra banda, val a dir que el conjunt de la seva obra palesa una gran vocació de servei: Xuriguera fa el que cal fer quan cal fer-ho.

Els verbs catalans conjugats (1972)

Des que es va publicar en l'any 1972, aquest ha estat sens dubte el manual de conjugació verbal més conegut i probablement el més utilitzat⁸. En l'actualitat hi ha altres manuals de verbs, però el de Xuriguera va ser el primer. (De fet, el precedent fou el llibre *Tots els verbs catalans*, de Rafael Folch i Capdevila, publicat uns vint anys abans.) Xuriguera actualitzà i féu assequible un dels temes més arduos de les llengües romàniques. El llibre presentava en una doble pàgina la conjugació de 120 verbs, ordenats alfabèticament, als quals es remetien tots els altres verbs inclosos en el DGLC de Fabra, en total 7.636 verbs, que figuraven en l'índex. (En l'edició del 2007 s'hi precisa "la conjugació dels més de 8.800 verbs inclosos en el DIEC".)

Aquesta obra, encàrrec de l'editorial Claret, Xuriguera la va acabar, com consta en el seu quadern, el dia 3 d'abril de 1972. Va ser rebuda amb entusiasme, i, recomanada a tort i a dret, es va convertir ràpidament en un èxit de vendes⁹.

Nou diccionari de la llengua catalana (1975)

L'obra lingüística de la qual Xuriguera se sentia més satisfet és, sens dubte, el *Nou diccionari de la llengua catalana*. Aquest és un diccionari original: els mots estan agrupats per famílies; és a dir, en l'entrada hi figura el *mot pilot* i els seus derivats. La idea de confeccionar-lo així se li va acudir el dia 5 de gener de 1973. I l'elaboració del diccionari va ser àrdua: va lliurar 22.612 fitxes, amb un total de divuit trameses, des del 19 de febrer de 1973 fins al 2 d'agost de 1974.

El *mot pilot* és, simplement, el mot més conegut de cada família, no necessàriament el mot primitiu. I, en la mateixa entrada, hi apareixen els altres mots de la família. Al costat de cada mot hi ha indicada la categoria gramatical, la definició (tan simple com sigui possible), i no hi ha exemples. Tot plegat fa que l'extensió d'aquest diccionari sigui molt menor que la del Fabra. Xuriguera estava convençut de la necessitat d'un diccionari com aquest. I tenia també molt clar quins n'eren els destinataris: els joves, aquells a qui pertocava rebre l'herència dels qui els havien precedit.

En el pròleg, l'autor indica que, a més del *Diccionari general de la llengua catalana*, de Pompeu Fabra, tenia

al davant set altres diccionaris. Pel que veiem en les seves notes, sabem que va consultar un Larousse en nou volums, el diccionari Alcover-Moll, el *Pal·las*, d'Emili Vallès, un diccionari de Santiago Albertí, l'*Espasa*, la *Gran enciclopèdia catalana* i el *Diccionari de la rima*, de Francesc Ferrer i Pastor, publicat a València en 1956. En les seves notes manuscrites hi consten consultes a la gramàtica de Fabra i a la de Marvà. I també tenia en compte fonts orals. L'informador que apareix més sovint és Jaume Granell, l'opinió del qual valorava molt, així com també la del pare claretà Manuel Casanoves, amb qui intercanviava problemes lèxics i gramaticals.

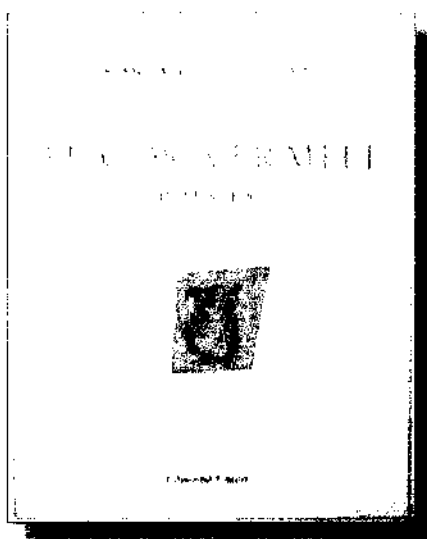
Tot i la seva passió pel diccionari, o precisament per això, Xuriguera tenia molt clar que la llengua anava molt més enllà del diccionari:

"Hi ha molta gent que continua creient que les paraules vénen del diccionari, i no pas el diccionari de les paraules, 'l'origen de les quals, diu un filòleg francès, es troba en els llavis de l'home'.

Fabra tingué present aquesta evidència i hi restà fidel tota la vida. El seu treball no consistí a inventar una llengua sinó a ordenar-la, establir-ne unes normes, netejar-la d'impureses, fer-la apta i donar-li agilitat i uniformitat, suaument i científicament.

8. Joan Coromines li diu, en una visita que li féu Xuriguera el dia 13 de febrer de 1975, en el decurs de la qual li regala la segona edició de *Els verbs catalans conjugats*: "Tinc els vostres llibres a l'abast de la mà."

9. Precisament per l'octubre del 2008 s'ha celebrat la publicació d'un milió d'exemplars.

Perquè la llengua ja existia i el poble se'n servia en la vida ordinària i en l'exercici del pensament¹⁰.

Per aquest mateix motiu, maldà per aconseguir la incorporació d'un seguit de termes lleidatans en el *Diccionari general* de Fabra, que ell sí que incorporà en el seu diccionari. I no solament això; per exemple, fa servir *lluentí* en lloc de *lluentó*, terme aquest darrer que indica Fabra (i més tard també el DIEC). Trobar "un vestit de lluentins" en un vers de Carner el convenç de la bondat d'aquest terme¹¹. Una altra modificació que hi introduí va ser, per exemple, *veral*, mot que deixa en singular, a diferència del que feia el Fabra. (El DIEC, però, l'entra també en singular.) Conseqüent amb la seva idea d'equiparar barbarismes amb vulgarismes, i malgrat la seva confessada fidelitat a Fabra, Xuriguera elimina del seu diccionari termes que ell considera impropis, com ara els castellanismes *burro* o *encabessar-se* (mot, aquest

darrer, que ha desaparegut del DIEC) o el vulgarisme *empixonar*.

El principal avantatge d'aquest diccionari és, alhora, el seu principal inconvenient. Incloure els mots d'una família (tant els hereditaris com els cultismes) en una mateixa entrada fa que, per exemple, per a trobar el terme *fruglfer* calgui anar al mot *fruita*.

L'acollença que tingué el diccionari de Xuriguera fou excel·lent. Una vegada més es repetiren els qualificatius de *pràctic, manejable, útil, original, funcional, clar*...¹²

Diccionari terminològic de l'administració municipal (1980)

El darrer¹³ llibre de Xuriguera és un vocabulari castellà-català de termes administratius. Va ser escrit conjuntament amb el secretari general de l'Ajuntament de Barcelona, Jordi Baulies, amb la col·laboració dels mem-

bres de l'Oficina Tècnica de Control i Coordinació de Textos i amb l'ajut ja, a més del DGLC i altres diccionaris, del primer volum del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de Joan Coromines. Hi van esmerçar poc més d'un any i comprèn 6.830 paraules.

La darrera obra lingüística de Xuriguera és precisament un diccionari que té en compte, entre altres, la Llei municipal catalana de 1933 i que fou editat per l'Ajuntament de Barcelona. Recordem que Xuriguera hi ingressà com a funcionari municipal en 1933 i no hi va retornar, gràcies a una amnistia, fins a l'any 1977, a seixanta-nou anys. Hi treballà durant deu anys, fins al maig de l'any de la seva mort. Entremig, la llarga nit del franquisme, l'exili, la censura, la repressió... Finalment, però, les coses van tornar on sempre haurien hagut de ser. I és gràcies a Xuriguera, i a persones com ell, que això ha estat possible. ♦

10. J.B. Xuriguera, "La llengua".

11. J.B. Xuriguera, «Com vaig escriure el *Nou diccionari de la llengua catalana*», *Xaloc*, núm. 90, Mèxic, juliol-agost 1977.

12. Ll. L. de C. [probablement, Lluís López del Castillo], «J. B. Xuriguera, *Nou diccionari de la llengua catalana*», *Perspectiva escolar*, núm. 5, gener 1976, p. 52.

13. Deixo de banda el manual *Los verbos conjugados*, ja que segueix el mateix patró de l'edició catalana i, per tant, té els mateixos avantatges. Probablement va ser un encàrrec editorial, aprofitant l'enorme èxit del llibret de 1972, que Xuriguera acceptà per raons crematístiques.